

Торайғыров университетінің
ҒЫЛЫМИ ЖУРНАЛЫ

НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ
Торайғыров университет

ТОРАЙҒЫРОВ УНИВЕРСИТЕТІНІҢ ХАБАРШЫСЫ

Гуманитарлық сериясы
1997 жылдан бастап шығады

ВЕСТНИК ТОРАЙҒЫРОВ УНИВЕРСИТЕТА

Гуманитарная серия
Издается с 1997 года

ISSN 1811-1815

№ 4 (2020)

Павлодар

НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ

Павлодарского государственного университета имени С. Торайгырова

Гуманитарная серия
выходит 4 раза в год

СВИДЕТЕЛЬСТВО

о постановке на переучет периодического печатного издания,
информационного агентства и сетевого издания

KZ46VP400029271

выдано

Министерством информации и общественного развития
Республики КазахстанТематическая направленность
публикация материалов в области истории,
правоведения и общественных наук

Подписной индекс – 76131

Бас редакторы – главный редактор

Бегимтаев А. И.

к.полит.н.

Заместитель главного редактора

Шамшудинова Г. Т., доктор PhD,

ассоц. профессор

Ответственный секретарь

Калиев И. А., к.полит.н, доцент

Редакция алқасы – Редакционная коллегия

Акишев А. А.,	д.полит.н, профессор;
Алтыбасарова М. А.,	к.полит.н, доцент;
Ветренко И. А.,	д.полит.н, профессор (Россия);
Шашкова Я. Ю.,	д.полит.н, профессор, (Россия)
Дронзина Т. А.,	д.полит.н, профессор (София, Болгария)
Абдикакимов М. Т.,	доктор PhD
Ермаханова С. А.,	к.социол.н;
Сағиқызы А.,	д.филос.н, профессор;
Кожамжарова М. Ж.,	к.филос.н;
Ахметова С. С.,	к.филос.н, профессор;
Уызбаева А. А.,	доктор PhD;
Аубакирова С. С.,	доктор PhD
Альмуханов С. Х.,	к.филос.н, профессор;
Кадыралиева А. М.,	доктор PhD;
Манасова М. М.,	доктор PhD;
Ахмеджанова Г. Б.,	д.ю.н, профессор;
Олжабаев Б. Х.,	к.ю.н, ассоц. профессор;
Ишеков К. А.,	д.ю.н, профессор (Россия);
Таштемханова Р. М.,	д.и.н, профессор;
Турлыбекова А. М.,	к.и.н, ассоц. профессор;
Азербайев А. Д.,	доктор PhD;
Шокубаева З. Ж.	(тех. редактор).

За достоверность материалов и рекламы ответственность несут авторы и рекламодатели

Редакция оставляет за собой право на отклонение материалов

При использовании материалов журнала ссылка на «Вестник Торайгыров университета» обязательна

МАЗМҰНЫ

«МӘДЕНИЕТТАНУ» СЕКЦИЯСЫ

Арипбаева Л. Ш., Серикбаева К. К.,

Байгунова Д. М., Мурзабаева М. А.

Қоғамдық сананы жаңғыртуды қалыптастырудағы

қазақ мәдениетінің музыкалық-өлкетану тарихы..... 12

«САЯСАТТАНУ» СЕКЦИЯСЫ

Ахметкалиев М. Д., Аметеев Д. Б.

Әлемдік бітімгершілік операцияларында

қатысу аясындағы Қазақстан.....22

Кенжетеев Б. Е.

Ақпараттық қауіпсіздік: түсінігі, мәні, құрылымы.....36

Қалым Ж. Е.

Қазақстан Республикасында үштілдік саясатты іске асыру:

теория және практика 46

Юсубова С. Р.

Халықаралық терроризммен күресудің

заманауи тенденциялары жайлы сұрақтар.....54

«ӘЛЕУМЕТТАНУ» СЕКЦИЯСЫ

Абдикакимов М. Т., Кожамжарова М. Ж.,

Альмуханов С. Х., Искакова З. С.

Қазақстандағы әлеуметтік кәсіпкерліктің даму үрдісі..... 64

Бақытжанова А. А., Шабденова А. Б., Алимбекова Г. Т.

Кәмелет жасына толмаған қыздардың жүктілік мәселесінің
қазақстандағы көрінісі: әлеуметтанулық зерттеу нәтижелері.....81

Бегимтаев А. И., Жуматаева Е.

Сайланушының құзыреттілігін өркендетудің

тағылымдылық негіздері 96

Бейсенова А. А.

Қазіргі Қазақстан әйелдерінің кәсіпкерлігінің ерекшелігі

(тереңдетілген сұхбат нәтижелері бойынша)..... 106

СОДЕРЖАНИЕ**СЕКЦИЯ «КУЛЬТУРОЛОГИЯ»**

Арипбаева Л. Ш., Серикбаева К. К., Байгунова Д. М., Мурзабаева М. А. История музыкального краеведения казахской культуры в формировании модернизации общественного сознания	12
--	----

СЕКЦИЯ «ПОЛИТОЛОГИЯ»

Ахметкалиев М. Д., Аметаев Д. Б. Казахстан в рамках участия в миротворческих операциях в мире	22
Кенжетеев Б. Е. Информационная безопасность: понятие, сущность, содержание	36
Калым Ж. Е. Реализация трехязычной политики в Республике Казахстан: теория и практика	46
Юсубова С. Р. К вопросу о современных тенденциях борьбы с международным терроризмом.....	54

СЕКЦИЯ «СОЦИОЛОГИЯ»

Абдикакимов М. Т., Кожамжарова М. Ж., Альмуханов С. Х., Искакова З. С. Тенденции развития социального предпринимательства в РК.....	64
Бакытжанова А. А., Шабденова А. Б., Алимбекова Г. Т. Проблема беременности среди несовершеннолетних девушек в Казахстане: результаты социологического исследования.....	81
Бегимтаев А. И., Жуматаева Е. Теоретические основы развития компетентности избираемого	96

Бейсенова А. А. Особенности женского предпринимательства в Казахстане (По материалам глубинных интервью)	106
Биримкулова Г. У., Уранхаева Г. Т. Европейский союз и Китай: международные связи на Шелковом пути	118
Ешенкулова Г. И., Агыбетова Р. Е., Тургамбекова Ж. Е. Институциональные взгляды проведения дестинационного брендинга	132
Жақыпбек А. А., Аширов Ш. А. Модель социальной эксклюзии пожилых людей: обзор зарубежных исследований	141
Ибраева А. Е., Таштеманова Р. М. Каспийское море в региональной энергетической безопасности...	154
Каппасова Г. М., Акишев А. А., Сулейменов М. А. Миграционный потенциал Павлодарской области: результаты социолого-политического исследования.....	161
Касымова А. А., Омарова А. Т. Правовые и этические аспекты донорства органов в Республике Казахстан.....	172
Матенова Ж. Н., Доскалиева Б. Б. Жилищная политика как приоритетный фактор социальной политики Республики Казахстан	182
Пупышева Т. Н., Пунтус Е. А., Кадиоров Б. К. Теоретико-методологические подходы к изучению человеческого капитала: постановка вопроса.....	191
Сагындыкова Б. Е. Социологическое исследование девиантных проявлений и правонарушений в молодежной среде.....	200
Садвокасов А. Б. Некоторые вопросы совершенствования деятельности Евразийского экономического союза	208
Сапарова Н. Б., Алимбекова Г. Т. Состояние и перспективы развития нуклеарных и расширенных семей в Казахстане: сравнительный анализ	219
Сыздыкова С. М., Омарова А. Т. Социальный потенциал медиации в урегулировании семейных споров	227

Trends in the development of social entrepreneurship in Kazakhstan

¹Shakarim University of Semey,
Republic of Kazakhstan, Semey;

^{2,3,4}Toraigyrov University,
Republic of Kazakhstan, Pavlodar.

Material received on 14.12.20.

Бұл жұмыста Қазақстандағы әлеуметтік кәсіпкерліктің проблемалық мәселелері зерттеледі. Автор әлеуметтік кәсіпкерлікті дамыту проблемаларының негізгі бағыттарын талдайды, кәсіпкерлердің әлеуметтік портретін және Қазақстан Республикасындағы кәсіпкерлік қызметтегі қауіптілік факторларын қарайды. Айта кету керек маңызды мәселелердің бірі, бұл жұмыста «Әлеуметтік кәсіпкерліктің әлеуетін зерттеу және оны дамытудың негізгі әдістерін әзірлеу» атты арнайы зерттеу жобасының кейбір аспектілері көрсетілген. Аталған зерттеу жобасы бұл тақырыпты зерттеу мақсатында Қазақстан Республикасының алты өңірін қамтыды.

Еліміздің экономикасында кәсіпкерліктің әлеуметтік функцияларын арттыру мақсатында мемлекеттік қолдау мен шағын және орта бизнесті ынталандыруда авторлар бірішама ұсыныстарды атап көрсеткен.

Кілтті сөздер: әлеуметтік функция, кәсіпкерлік, шағын және орта бизнес, кәсіпкерлікті мемлекеттік қолдау және тәуекелдер.

This paper examines the problematic issue of social entrepreneurship in the Republic Kazakhstan. The authors analyzes the main directions of social entrepreneurship development problems, considers the social portrait of entrepreneurs and risk factors in business activity in the Republic of Kazakhstan. It is worth noting that this paper shows some aspects of a custom research project – «Studying the potential of social entrepreneurship and developing fundamental methods for its development». This research project covered about six regions of the republic of Kazakhstan in order to study this topic.

To enhance the social function of entrepreneurship in the country's economy, the authors offer some recommendations on government support and stimulation of small and medium-sized businesses.

Keywords: social function, entrepreneurship, small and medium-sized businesses, state support for entrepreneurship and risk.

<https://doi.org/10.48081/EUQS9878>

A. A. Baqytjanova¹, A. B. Shabdеноva², G. T. Alimбекова³

¹Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университеті,
Қазақстан Республикасы, Алматы қ.;

²әл-Фараби атындағы қазақ ұлттық университеті,
Қазақстан Республикасы, Алматы қ.;

³Қоғамдық пікірді зерттеу орталығы,
Қазақстан Республикасы, Алматы қ.

КӘМЕЛЕТ ЖАСЫНА ТОЛМАҒАН ҚЫЗДАРДЫҢ ЖҮКТІЛІК МӘСЕЛЕСІНІҢ ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ КӨРІНІСІ: ӘЛЕУМЕТТАНУЛЫҚ ЗЕРТТЕУ НӘТИЖЕЛЕРІ

Берілген мақалада Қазақстан Республикасының өңірлерінде 2018 жылы 15-19 жас аралығындағы жастар мен жасөспірімдер арасында репродуктивті денсаулық, жыныстық белсенділіктері мен репродуктивті денсаулықты сақтау мен қорғауға қатысты ақпараттандырылуы жайлы әлеуметтанулық зерттеу нәтижелері көрсетіледі. Мақалада әлеуметтану, психология, әлеуметтік-психология ғылым салалары бойынша АҚШ, Ресей және Еуропа елдері ғалымдарының еңбектері көрсетілген. Қазақстанда 15-25 жастағы жастар мен жасөспірімдер арасында жыныстық және репродуктивті денсаулық бойынша, қолданбалы әлеуметтанулық зерттеулер жүргізетін Қоғамдық пікірді зерттеу орталы, «Стратегия» әлеуметтік және саяси зерттеу орталығы» ҚБ зерттеу нәтижелері аталмыш тақырыптағы мәселенің өзектілігін айқындайды. Кәмелет жасына толмай жүкті болған қыздар саны зерттеу нәтижесі бойынша 294 қыз жыныстық қатынасқа түскен, оның 49 жүкті болған, оның ішінде 30 қыз кәмелет жасына толмай бала босанған, ал 11 қыз жасанды түсік жасат са, 8 қыз өздігінен түсік тастаған. Кәмелет жасына толмай жүкті болған қыздардың мәселелері толығымен зерттеуді талап етіп отырған өзекті мәселе.

Кілтті сөздер: жыныстық, репродуктивті денсаулық, ерте жастағы жүктілік, жасөспірімдердің жыныстық дамуы, 15–19 жастағы қыздардың жүктілігі, ЖЖБИ, АИТВ.

Кіріспе

Қоғам құрылымнан тұрады, құрылымды құрушы маңызды, ол адам. Адам өзінің әрекеттері, әлеуметтік белсенділігі, мінезі арқылы қоғамда әртүрлі қозғалыстар мен өзгерістер туындатады. Тарихи оқиғалардың барлығы жеке адамдардың уәждерінің көрінісі ретінде бола алмайды [1]; жалпы қоғамды түсіну үшін дара адамдардың іс-әрекеттері мен уәждерінің не себепті жасалынып жатқандықтарын анықтау керек. Әлеуметтанудағы психологиялық еңбектерді жазушы мен зерттеуші ретінде Дж. С. Милльді қарастырамыз, ғалым өз еңбектерінде адамдардың табиғи психикалық күйлеріне көңіл аударып зерттеу жүргізген [2]. Әлеуметтану ғылым ретінде ерте дамып, өзінше психологиялық зерттеулер жүргізгенімен Фрейдтен кейін әлеуметтануда қолданылып келген психология түсінігі толығымен өзгерді. Соңғы жылдары әлеуметтанушылар психология ғылымының әлеуметтану ғылымында жаңа, толық, нақты әлеуметтанулық теорияларды қалыптастыруда маңыздылығын мойындаған [3]. Әлеуметтанудағы психологиялық зерттеулерді Н. Смелзердің «психоанализдің әлеуметтік шектерін» анықтауы [4]; С. Жижектің психоанализ концепциясын әлеуметтану ғылымында қолдануы әлеуметтанудағы психологияның жеке ғылым ретінде қалыптасуына ықпал етті [5].

Жасөспірім шақтағы өзгерістер биологиялық, психологиялық, әлеуметтік және т.б. болады. Биологиялық өзгеріс жасөспірім шақты адамның бала кезден ересектікке ауысу кезіндегі организмде болатын өзгерістерді сипаттайды. Бұл кезде организмдегі өзгерістер бір қалыпта емес, қарқынды жүреді, дене бұлшық еттері мен сүйектің қатаюы болады. Ішкі секрециядағы темірдің қарқындауы, жүрек пен қантамырлардың бір қалыпты дамымауы байқалады, осы жайлы Д. И. Фельдштейн «қан айналым жүйесінің бұзылуының жиілеуі, қан қысымының жоғарылауы, жасөспірімдердің жүректеріне аса көп салмақтың түсуі, қоздырғыштардың жылдам жұмыс істеуі оларда тез ашулану, шаршау, бас айналу мен жүрек қағысының жеделдеуіне алып келеді» [6].

Жасөспірімдердің тұлғалық дамуы жайлы талдау З. Фрейд пен А. Фрейдтың психоаналитикалық зерттеу еңбектерінде жазылған. Жасөспірімдік шақ кезінде жыныстық дамудың болуы себептерінен сексуалдық энергияның тасқыны болып, тұлғаның құрылымдарында өзгерістер алып келіп, балалық конфликтілер жаңа қарқынға ие болады. Э. Эриксон жасөспірімдік шақты тұлғаның өзін-өзі анықтауы мен тұлғалық ерекшеліктерді иемденетін жастық кезең деп белгілеген. Жасөспірімдік жастық кездегі психологиялық ерекшеліктер жайлы сонымен қоса Л. С. Выготский, Д. Б. Эльконин, Т. В. Драгунов, Д. И. Фельдштейн,

Г. А. Цукерманның еңбектерінде келтіріліп, жазылған. Л. И. Божович көбінде жасөспірімдік шақты дағдарыс кезеңі ретінде, «қалыпты потология» ретінде қарастырған.

Д. Б. Эльконин жасөспірімдік кезеңді 3 кезеңге бөліп қарастырған. Бірінші бастапқы кезеңде ол жасөспірімдік шаққа өтер алдында балаларда қандайда бір белгісіздіктер себебінен толқулар болатындығын, жасөспірімдік шақтың орта жас кезінде мінездегі қалыпты жағдайды көрген, ал жасөспірімдік шақтан жастар жас тобына ауысар кезде толқулар мен күйзелістердің айқын болатындығын айтқан. Эльконинның ойынша жасөспірімдік шақтағы психологиялық күй тікелей әлеуметтік мәнге ие, себебі осы кезде жасөспірімдер қоғамда өздерінің әлеуметтік орындарын табу үшін әрекеттер жасайды, осының негізінде мінездерінде де өзгерістер болды.

3. Фрейдтік «Психоанализ» курсына кіріспе атты еңбектерінде жыныстық дамудың бейнесанық деңгейде болып, балалық кезден бастап оны болдырмау мен оны болдырмауға адамның өзі талпынса да оның әрекеттерінде, сөздерінде айқын көрінетіндігін айтылған. Жыныстық жетілу мен әуестенуді адамның іс-әрекеті мен мінезінен анықтауға болады, дегенімен оның туындауына қандай мотив болды соны анықтау маңызды болып табылады. Д. Б. Эльконин жасөспірім шақта жаңа сана немесе ойлаудың пайда болатындығын айтқан.

Ана болу кезіндегі психология мен жасөспірім жаста бала босанған аналардың психологиясының спецификалық жақтарын әртүрлі ғылым салалары зерттеген. Соның ішінде ана болу мынадай ғылыми бағыттарда зерттеледі, олар: мәдени-тарихи феномен ретінде (Э. Бадинтер, Л. С. Выготский, И. С. Кон, Б. Корнел, М. Мид, К. Флейк-Хобсон, Э. Эриксон); биологиялық инстинктивті іс-әрекет негізінде зерттеген ғалымдар (Р. Дате, Д. Дьюсбери, И. Клифт, А. Коллинз, К. Лоренц, Н. Мартин, Н. Николсон, Д. Скузе, Н. Тинберген, К. Фабри, Л. Фаербэнкс, Р. Фоли, Р. Хайнд, Г. Харлоу); психофизиологиялық феномен негізінде зерттеушілер (А. С. Батуев, Ф. Р. Вульф, Е. В. Кушнаренко, Е. Б. Михайлов, И. А. Аршавский) зерттеген.

И. С. Кон жыныстық жетілу, жасөспірімдерді психологиялық тәрбиелеу мәселесін зерттеген, ол жыныс мәселесін отбасы мәселелерімен бірге байланысты деген; В. Е. Каган – шешілмеген және байқалмаған сексуалдық сұрақтар мен мәселелерге қатысты жастар мен жасөспірімдерде болған девиантты іс-әрекеттерді реттеу кезіндегі педагогикалық стратегияларды, бала мен жасөспірім кездегі эротизм мәселесін зерттеген. Кәмелет жасына толмай жүкті болған, осы жастағы бала босанған қыздардың жағдайының ерекшеліктерін зерттеген ғалымдар Е. В. Андрушин, А. И. Блюм,

Т. Д. Василенко, В. И. Брутман, Ю. А. Гуркина, Р. Миллер, С. Филд, А. Элстер, В. К. Юрьева т.б. Ресейде кәмелет жасына толмай жүкті болған қыздардың мәселесін әлеуметтік аспектіде зерттегендер олар Т. И. Греченков, Т. В. Бердников, Т. А. Гурко, Е. Л. Путинцева, Т. Ю. Радиловская, А. В. Стукалова ғалымдар зерттеген.

Зерттеу бөлімі материалдары мен методтары

Н. Ә. Назарбаев өзінің 2018 жылдың 10 қаңтарындағы «Төртінші өнеркәсіптік революция жағдайындағы дамудың жаңа мүмкіндіктері» жолдауында айтылған 7-ші «Адами капитал – жаңғыру негізі» міндетінде «Жастардың репродуктивті денсаулығын қорғауға және нығайтуға ерекше назар аудару керек» деп айтқан болатын [7].

Қазақстандағы әйелдердің, ерлердің және жастардың репродуктивті негізгі құқықтарын қорғау, олардың жыныстық және репродуктивті денсаулығына қатысты ақысыз кеңестер беретін, моральдық-жыныстық білім беру арқылы Қазақстандағы әртүрлі әлеуметтік топтар арасында жұмыстар атқаратын Жыныстық және репродуктивті денсаулық жөніндегі Қазақстан қауымдастығының (КМПА) репродуктивті және жыныстық денсаулық бойынша атқарып жатқан жұмыстары мен зерттеулерінің Біздің Қазақстан қоғамы үшін маңыздылығын атап өту керек.

«15–19 жас аралығындағы жастар мен жасөспірім топтары арасында репродуктивті денсаулықтары мен сексуалды мінез-құлықтарын, репродуктивті денсаулықты қорғау мен осы сала бойынша ақпараттарды алуға қолжетімділік деңгейін анықтау» тақырыбы бойынша Қоғамдық пікірді зерттеу орталығы (ҚПЗО) зерттеу жүргізген, жобаға тапсырыс беруші ҚР Денсаулық сақтау Министрлігі мен БҰҰ ЮНФПА, осы жобаны қаржыландырушы ЮНФПА және Қазақстандағы Нидерланды елшілігі, жобаға техникалық қолдау жасаған Республикалық ЖИТС орталығы.

Мақалада басты негізге алынған мәселелер: 15–19 жас аралығындағы жастардың жыныстық және репродуктивті денсаулық деңгейлерін анықтау: жыныстық өмір; контрацепциялар жайлы ақпараттарға қол жетімділігі; ЖЖБИ (ИППП) және АИТВ, ЖИТС сақтану, тексерілу жағдайлары. 15–19 жастағы қыздардың жыныстық өмірлері, жүкті болуы мен жүктіліктің салдарын анықтау.

Зерттеу пәні: әлеуметтік-психология; әлеуметтік-стратификация теориялары негізінде; девиантология; әлеуметтік- медицина.

Тақырыпты зерттеу өзектілігі: Кәмелет жасына толмаған қыздардың жүктілік мәселесінің Қазақстандағы жағдайы әлеуметтік маңызды мәселе. Осы тақырып қазіргі кезде Қазақстанның барлық аймақтарында, шалғай ауылдардың барлық жерлерінде 15-19 жастағы тұрғындары арасында сауалнама жүргізуді

талап етуде. Зерттеулер мен бақылаулар жоқ болып отырғандықтан қазіргі кезде жас қыздар арасында шақалақтарды қоқысқа тастаушылар көбейді, ал осы жағдайды жасырып отырғандар қаншама. Біздің мақсатымыз, кәмелет жасына толмай жүкті болып бала босанған қыздардың денсаулық жағдайлары, психологиялық денсаулығы мен әлеуметтік, экономикалық жағдайларының босанғаннан кейін, жүктілік кезінде толықтай өзгеретіндігін айтқымыз келеді. Мақала барысында 15–19 жастағы жастардың жыныстық және репродуктивті, осы жастағы қыздардың жыныстық өмірлерінің ерте басталулары, жүкті болуы және жүктіліктің қалай аяқталғандығы жайлы айтамыз.

Зерттеу нысаны: 15–19 жас аралығындағы: білім беру мекемелерінде оқитын оқушылар; орта-кәсіптік және ЖОО оқитын 19 жасқа дейінгі студенттер; кәсіпорындарда жұмыс істейтін және жұмыс істемейтін; әскеру борыш өтеу мен әсери қызметтегі 19 жасқа дейінгі жасөспірімдер.

Зерттеудің мақсаты: 15–19 жас аралығындағы жастардың сексуалдық және репродуктивті денсаулық жағдайларын анықтау, осы бағыт бойынша ақпараттарға қол жетімділіктерін анықтау мен ЖЖЖИ мен АИТВ жайлы ақпараттандырылу деңгейін анықтау; 15-19 жас аралығындағы білім алу мекемелерінде оқитын қыздар арасында олардың жыныстық белсенділіктері мен жүктілік және жүктіліктің қалай аяқталғандығын анықтап, Қазақстандағы кәмелет жасына толмай жүкті болған қыздардың ахуалдарын бағалау;

Тақырыпты зерттеудегі міндетіміз: Жастар арасында жыныстық сауаттылық пен жыныстық құқық, ақпараттарға қол жетімділікті арттыру; ҚПЗО жүргізген сауалнама негізінде Қазақстандағы кәмелет жасына толмай жүкті болған қыздардың мәселесінің қоғам үшін өзектілігін айқындау; ҚПЗО жүргізген сауалнаманың нәтижесі негізінде ұсыныстар айту.

Зерттеудегі іріктеу жиынтығы: көп сатылы кластерлі кездейсоқ таңдау әдісі қолданылған. Қазақстан Республикасының 17 регионында аталмыш топтар арасында сауалнама жүргізілген. Сауалнамаға қатысқан респонденттер саны 4360. Осы зерттеуде қолданылған сауалнама бойынша диссертациялық жұмыс жазылуда және зерттеліп отырған аймақтар олар Алматы мен Алматы облысы. ҚПЗО 2018 жылы жүргізген зерттеу бойынша Алматы мен Алматы облысында 225 жасөспірім қатысқан. 2021 жылдың қаңтар айынан бастап осы екі аймақта 2018 жылы қолданылған сауалнама бойынша қайта зерттеу жүргізілетін болады.

Зерттеуде қолданылған әдіс: формализмге негізделген сандық сауалнама. Зерттеуде қойылған мақсаттар мен міндеттерді орындау мақсатында жиналған ақпараттарға сандық зерттеу әдісі қолданылып математикалық және статистикалық талдаулар жасалынған.

Зерттеу нәтижелері мен талқылаулар

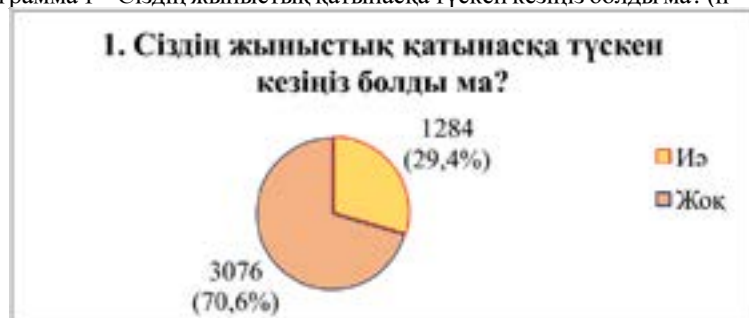
ЮНФПА және ҚПЗО эксперттері бірлесе отырып сауалнама жасаған, сауалнама әлеуметтік-демографиялық бөлімді қоса есептеген кезде жалпы 45 сұрақтан құралған. Сауалнамаға қатысқан респонденттердің категориясын көрсету, 15-19 жас аралығындағы:

Кесте 1 – Зерттеуге қатысқан 15–19 жас аралығындағы жастар (n=4360).

#	Респонденттер категориясы	n = 4360	100 %
1	Мектеп оқушылары (ауылдық/қалалық)	919	21 %
2	Колледж оқушылар	889	20 %
3	ЖОО студенттері	861	20 %
4	Әскери мекемелердегі әскери қызметкерлер	405	9 %
5	Жұмыс істейтін жастар	858	20 %
6	Жұмыс істемейтін жастар	428	10 %

Зерттеуге қатысушы респонденттердің орта жас көрсеткіштері 17,3. Қатысқан жігіттер (52,2 %), ал қыздар (47,8 %). Этникалық сипаттарына байланысты статистикалық ақпараттарға сәйкес іріктеу жиынтығы да нақты көрсетілген, ол дегеніміз біздің зерттеуге 74 % – қазақтар, 18 % орыс ұлтының өкілдері, ал қалған 8 % басқа ұлт өкілдері. Қатысушылардың білім алу тілі көбінде 61,5 % қазақ тілінде, 38 % орыс тілінде, 0,5 % басқа тілдерде білім алған. Зерттеу нысанындағы жастардың 79,7 % қалалық жерде, ал қалған 20,3 % ауылдық жерде тұрады.

Диаграмма 1 – Сіздің жыныстық қатынасқа түскен кезіңіз болды ма? (n=4360).

Кесте 2 – 1-диаграммадағы жауаптағы көрсеткіштерді гендер, тұрғылықты мекен және жастық топтар бойынша көрсету, n=4360.

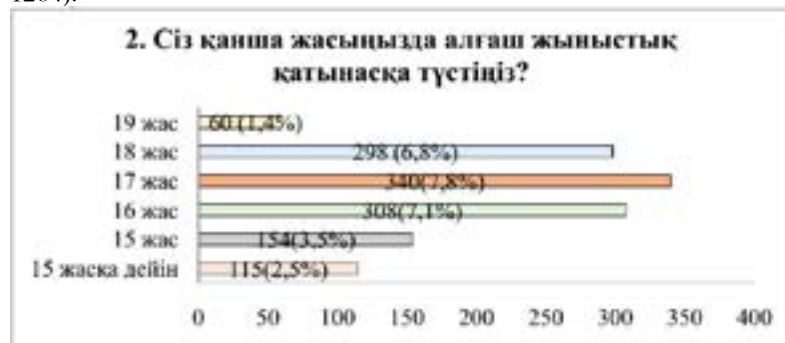
1. Сіздің жыныстық қатынасқа түскен кезіңіз болды ма?			
Барлық жауаптар		Иә	Жоқ
Гендер	Қыздар	294 (14,1 %)	1790 (85,9 %)
	Ұлдар	990 (43,5 %)	1286 (56,5 %)
Тұрғылықты мекен статусы	Қала	1051 (30,2 %)	2426 (69,8 %)
	Ауыл	233 (26,4 %)	650 (73,6 %)
Жастық топ	15 жас	36 (5 %)	679 (95 %)
	16 жас	71 (9,6 %)	665 (90,4 %)
	17 жас	118 (16,5 %)	597 (83,5)
	18 жас	372 (37,5 %)	620 (62,5)
	19 жас	687 (57,2 %)	515 (42,8 %)

ҚПЗО 2018 жылы жүргізген зерттеуі [8] бойынша сауалнамаға жауап берген 15–19 жас аралығындағы 4360 жастардың ішінде жыныстық өмірді бастағандардың көрсеткіші 29,4 %, ол 1284 адам. 2-кесте бойынша жыныстық өмір сүруді бастағандар ер балалар арасында жиі кездеседі қыздармен салыстырғанда, сонымен қоса қалада тұратын жастар арасында және 19 жастағылар арасында. Жыныстық қатынасқа түскен жас көрсеткіші 17 жас, 118 жағдай. Жыныстық қатынасқа түскен орта жас 16,52 көрсетті.

Жыныстық қатынастық өмірді бастағандар 1284 респондент, енді олардың қанша жаста алғашқы жыныстық қатынасқа түскендіктерін анықтасак. n=1284.

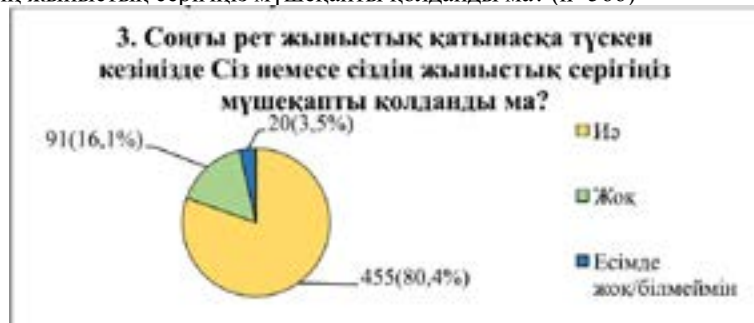
Диаграмма 2 – Сіз қанша жасыңызда алғаш жыныстық қатынасқа түстіңіз? (n=1284).

Жыныстық өмір белсенділігі кезінде немесе жалпы алғашқы жыныстық қатынас кезінде контрацепциялық әдістерді қолданудың дұрыс жақтары көп. Біздің тақырыбымызға қатысты ол кәмелет жасына толмаған қыздардың жүктілігі болса, сонымен қоса ЖЖБИ таралуыда маңызды мәселе болып табылады. Сондықтан осы сұрақты қоймастан бұрын біз респонденттерге Соңғы 12 айдың ішінде бір немесе бірнеше жыныстық серіктеспен жыныстық қарым-қатынасқа түстіңіз бе деп сұрақ қойғанбыз. Нәтижесінде 1284 жыныстық қатынасқа түскендердің ішінде иә соңғы 12 айда бірнеше жыныстық серікпен болдым дегендер саны 566 болды [8, 19 б.].

Жоғарыда атаған сұраққа жауап берген 566 респондентке «Соңғы рет жыныстық қатынасқа түскен кезіңізде Сіз немесе сіздің жыныстық серігіңіз мүшеқапты қолданды ма?» деген сұрақ қойылды.

Диаграмма 3 – Соңғы рет жыныстық қатынасқа түскен кезіңізде Сіз немесе сіздің жыныстық серігіңіз мүшеқапты қолданды ма? (n=566)

566 респонденттің 91-і соңғы жыныстық қатынас кезінде контрацепциялық әдісті қолданбаған. Алғашқы қосылу немесе бірнеше рет бірге болса да жыныстық жолмен берілетін инфекциялардың симптомдарын адамнан бірден анықтау көп мүмкін емес. Сондықтан да, жыныстық қатынасқа түсуден бұрын жұптар алдымен ЖЖБИ анықтауға алдымен анализдер тапсырулары, тексерулері керек.

Жыныстық қатынасқа түскен 1284 респондентке «Соңғы 12 айдың ішінде Сізде ЖЖБИ қандай да бір ғана болмасын симптом белгілері болды ма, байқалды ма?» деген сұраққа Иә ондай белгілер болды дегендер 190, жоқ ондай белгілер болмады дегендер саны 1094.

Сауалнамаға қатысқан 4360 респондентке қойылған сұрақ «Сіз сексуалдық және репродуктивтік денсаулық, оның ішінде АИТВ және ЖЖБИ туралы ақпаратты қандай дереккөздерден аласыз? (Әр жол бойынша бір жауаптан белгілеу керек)» нәтижесі 4 диаграммада.

Диаграмма 4 – Респонденттердің АИТВ және ЖЖБИ жайлы ақпараттарды қайдан алатындығын анықтау

Зерттеу бойынша кәмелет жасына толмай жүкті болған қыздардың мәселесі. ҚПЗО 2018 жылы жүргізген зерттеуге 2084 15-19 жас аралығындағы қыздар қатысқан. Келесі кәмелеттік жасқа дейінгі жүктілік мәселесін анықтау үшін n=2084 қыздарға «Сіз жүкті болған кезіңіз болды ма?» деген сұрақ қойылған нәтижесі 3 кестеде.

Кесте 3 – «Сіз жүкті болған кезіңіз болды ма?», n=2084; p<0,05

		Иә	Жоқ	Жыныстық қатынасқа түспегендер
Жауаптарды барлық іріктеу бойынша		49 (2,4 %)	234 (11,2 %)	1801 (86,4 %)
Елді-мекен статусы (p<0,05)	Қала	44 (2,6 %)	214 (12,6 %)	1445 (84,9 %)
	Ауыл	5 (1,3 %)	20 (5,2 %)	356 (93,4)
Жас бойынша (p<0,05)	15 жас	жоқ 0	4 (1 %)	389 (99,6 %)
	16 жас	1 (0,3 %)	11 (2,9 %)	371 (96,9 %)
	17 жас	2 (0,6 %)	30 (8,4 %)	324 (91,0 %)
	18 жас	10 (2,0 %)	85 (17,3 %)	395 (80,6 %)
	19 жас	36 (7,8 %)	104 (22,5 %)	322 (69,7 %)

Біз 2 кестеде жыныстық қатынастық өмірді бастаған қыздар санын анықтадық, ол 294. Ал жалпы сұралған қыздар саны 2084 болды, олардан 3 кестедегі сұрақты қойған кезде жүкті болған қыздардың саны жалпы 49 болды. 2018 жылғы ҚПЗО зерттеуі Жыныстық қатынастық өмірді бастаған 294 қыздан «Сіз жүкті болған кезіңіз болған ба?» деген сұраққа «Иә, болғанмын» дегендер саны 49 (16,7 %), ал «Жоқ, жүкті болмағанмын» дегендер 234 (79,6 %), жауап бермегендер саны 11 (3,7 %) [8, 26 б.].

Келесі сұрақ бойынша біз сауалнамаға жауап берген 15–19 жастағы қыздардың арасында үй жағдайында жасалынған жасанды түсік жасаудың қаншалықты жиі таралған жағдай екендігін анықтағымыз келген. Бұл босанған ананың да, дүниеге келген баланың да өмірі мен денсаулықтарына зиян келтіреді. 49 респондент жүкті болғандығын айтқан (кесте 3) осылардың ішінде 30 (62 %) қыздарда жүктілік бала босанумен аяқталған, ал жасанды түсік жасаған қыздар 11 (22 %), өздігінен түсік тастаған қыздар саны 8 (16 %) [8, 27 б.]. «Жасанды түсік қай жерде жасалынды?» деген сұрақты қою арқылы біз жүкті болған қыздардың қаншалықты жиі медициналық мекемелердің қызметтерін қолданатындығын анықтадық.

Диаграмма 5 – «Жасанды түсік тастау қай жерде жасалынды?» n=11

Бұл көрсеткіштер сұралған 2084 15–19 жастағы қыздардың арасында жыныстық қатынастық өмір сүруді бастаған қыздардан сұралып алынған, оның ішінде жүкті болғандары 49, жасанды түсік жасатқандар саны 11, үй жағдайында жасанды түсік жасаған қыз 1.

Қорытынды

Қазақстандық 15–19 жас аралығындағы жасөспірімдер арасында көптеген мәселелер бар. Оны әртүрлі тақырыптар бойынша статистикалық жинақтарда, БАҚ материалдарынан көреміз немесе өзіміздің тәжірибеміз негізінде күнделікті өмірде көріп отырамыз, сезінеміз. Осы мәселелердің бірі ол Біз атап отырған жастағы жасөспірімдердің жыныстық және репродуктивті өмірлері мен денсаулықтарына, әлеуметтік жағдайларына, психологиялық көңіл күйлеріне әсер ететін жағдай олардың жыныстық өмірді тым ерте бастауы мен ЖЖБИ, АИТВ жайлы ақпараттанбауы, қыздар арасында ерте жастағы жүктіліктің болуы бар. Біз зерттеу жұмысымыз арқылы Қазақстандық жастардың жыныстық қатынас белсенділігі мен олардың ЖЖБИ ақпараттарды қайдан алатындығын және маңыздысы кәмелет жасына толмай жүкті болған қыздардың елімізде бар екендігін айтқымыз келеді. Тақырыпқа қатысты көптеген ақпараттар бар, көптеген ғалымдардың ойлары айтылмады, ұлттық құндылықтар да ескеріліп айтылу керек еді. Дегенімен, Біз нақты зерттеу нәтижелері арқылы Еліміздегі осындай мәселенің бар екендігін және оны білім беру мекемелерінің жасырмау керектігін, ана мен қызы, әке мен ұлы еркін жыныстық және репродуктивті мәселелер бойынша сөйлесуді бастау керек деп айтқымыз келеді.

Зерттеу жұмыстарының нәтижелеріне сәйкес Біздің ұсыныстарымыз:

Білім беру мекемелерінде білікті, құзыретті мамандардан құралған еріктілер білім алушыларға «Тенге-Тен» (Равный-Равному) принципі негізінде жыныстық жыне репродуктивті денсаулық, құқық сұрақтары бойынша тренингтер мен ашық сабақтарды көбейту керек.

Білім беру мекемелерінде қыздар мен ұлдарға арналған тәрбие сағаттары болуы керек. Оныда білім беру мекемесінің педагогтары емес осы саланың білікті жас мамандары келіп тәрбие сағатын өткізулері керек.

2020 жылдың қыркүйек айынан КМПА «Телефон арқылы тегін консультациялық кенестер беру жұмысын ұйымдастыру» жобасы жайлы барлық адамдар білу керек. Жоба аясында қоғамның әлеуметтік осал топтары, жастар, ерлер мен әйелдер еркін және тегін 8-8000-040-540 хабарласу арқылы жүктілікті алдын алу, контрацепциялық әдістер, ЖЖБИ инфекциясынан сақтану, ана сүтімен бала емізудің маңызы, босанғаннан кейінгі қалыпқа келу сұрақтары бойынша тегін консультациялық қызметтер көрсетіледі.

Жастар мен жасөспірімдердің жыныстық және репродуктивті денсаулықтары, құқықтары жайлы жұмыстарды атқарып жүрген ЮНФПА, КМПА қызметкерлеріне, КМПА «Теңге-Тең» 15–25 жас аралығындағыларға тегін жасап жүрген тренингтеріне, инстаграмм әлеуметтік желісіндегі «Ne Tabu» еріктілеріне алғыс айтқымыз келеді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

- 1 **Рансимен, У. Г.** Трактат по социальной теории . – Vol. 2. – Кембридж, 1989. – 145 с.
- 2 **Лидман, С.** От Платона до Горбачева: история политических идей. Издатель «Стокгольм : Бонье». – Стокгольм, 1991. – С. 45–47.
- 3 **Рансимен, У. Г.** Трактат по социальной теории. Vol. 1. – Кембридж, 1983. – 102 с.
- 4 **Смелсер, Н.** Социальные грани психоанализа. Издатель : Калифорнийский университет Press; – Калифорния, 1998. – 42 с.
- 5 **Жижек, С.** Щекотливый субъект: Отсутствующий центр политической онтологии. – Лондон : Verso, 1999. – 52 с.
- 6 **Краснопольский, В. Н., Савельева, И. С., Белохвостова, Ю. Б., Соколова, И. И., Ерофеева, Л. В.** Планирование семьи и репродуктивное здоровье девочек-подростков и молодых женщин // Вестник Российской Ассоциации Акушеров-Гинекологов. – 2012. – №1. – 124 с.
- 7 **Назарбаев, Н. Ә.** Қазақстан халқына Жолдауы. 2018 жылғы 10 қаңтар. [Электронды ресурс]. – https://www.akorda.kz/kz/addresses/addresses_of_president/kazakhstan-respublikasynyn-prezidenti-n-nazarbaevty-n-kazakhstan-halkyna-zholdauy-2018-zhylgy-10-kantar.
- 8 «Социологическое исследование по изучению состояния репродуктивного здоровья подростков и молодых людей 15–19 лет, их сексуального поведения и доступа к услугам и информации в области охраны репродуктивного

здоровья», исследование проведено исследовательской организацией ТОО «Центр Изучения Общественного Мнения» (ЦИОМ) ПО ЗАКАЗУ Министерства Здравоохранения РК и Фонда ООН в области народонаселения (ЮНФПА) при финансовой поддержке ЮНФПА и Посольства Нидерландов в Казахстане и технической поддержке Республиканского центра СПИД. [Текст] // Отчет о результатах исследования. – Алматы, 2018.

9 «Выявление ситуации и условий по обеспечению безопасного сексуального поведения несовершеннолетних и молодежи до 19 лет» Подготовлен для: Фонд ООН в области народонаселения (ЮНФПА). Исследования Общественного фонда «Центр социальных и политических исследований «Стратегия». [Текст] // Отчет о результатах исследования. – Алматы, 2019.

10 «Осведомленность о методах контрацепции и вопросам планирования семьи среди подростков и молодежи» Подготовлен для: Фонд ООН в области народонаселения (ЮНФПА). Исследования Общественного фонда «Центр социальных и политических исследований «Стратегия». [Текст] // Отчет о результатах исследования. – Алматы, 2019.

References

- 1 **Runciman, W. G.** [A treatise on social theory]. Vol. 2, Cambridge. – 1989. – 145 p.
- 2 **Lidman, S.** Ot Platona do Gorbajova: istoriya politicheskix idei. [Fran Platon till Gorbatjov. Stockholm] –1991. – 45–47 p.
- 3 **Runciman, W. G.** Tractatposocial’noiteorii.[Runciman W.G. A treatise on social theory].Vol. 1. – Cambridge. –1983.– 102 p.
- 4 **Smelser, N.** Social’nyegrani psychoanalyze [The Social Edges of Psychoanalysis]. – Berkeley, Calif, 1998. – 42 p.
- 5 **Zizek, S.** Shekotlivyisyb’ekt: otsutstvyyushu center politicheskoiontologii. [Zizek S. The Ticklish Subject]. – London, 1999. – 52 p.
- 6 **Krasnopol’skii, V. N., Savel’eva, I. S., Beloxvostova, Yu. B., Sokolova, I. I., Erofeeva, L. V.** Januya bolýdy josparlaý men jasospirim qyzdar men jas áielderdiń reproductivti densaýlyqtary. [Family planning and reproductive health of adolescent girls and young women] // Bulletin of the Russian Association of Obstetricians- Gynecologists. – 2012. – No 1. – 124 p.
- 7 **Nazarbaev, N. Á.** Qazaqstan halqyna joldaýy, 2018 jylgy, 10 qańtar [State of the Nation Address by the President January 10, 2018]. [Electronic resource]. –https://www.akorda.kz/en/addresses/addresses_of_president/kazakhstan-respublikasynyn-prezidenti-n-nazarbaevty-n-kazakhstan-halkyna-zholdauy-2018-zhylgy-10-kantar.

8 «15–19 жас аралығындағы жастар мен жасөспірім топтары арасында репродуктивті денсаулықтары мен сексуальды мінез-құлықтарын, репродуктивті денсаулықты қорғау мен осы сала бойынша ақпараттарды алуға қолжетімділік деңгейін анықтау». [Sociological research on the study of the reproductive health of adolescents and young people 15-19 years old, their sexual behavior and access to services and information in the field of reproductive health]. –Public Opinion Research Center (CIOM). – Almaty, 2018.

9 «19 жасқа дейінгі жастар мен жасөспірімдер арасында қауіпсіз жынстық қатынас жағдайларын анықтау мен қауіпсіз қатынасқа шарттар жасау» [«Identifying the situation and conditions for ensuring safe sexual behavior for minors and young people under 19»]. Prepared for: United Nations Population Fund (UNFPA). Research by the Public Foundation «Center for Social and Political Research» Strategy». – Almaty, 2019.

10 «Жастар мен жасөспірімдердің контрацепсия және жануя болыды жоспарлау жайлы ақпараттың болуын анықтау». [«Awareness of contraception and family planning among adolescents and young people»]. Prepared for: United Nations Population Fund (UNFPA). Research by the Public Foundation «Center for Social and Political Research» Strategy». –Almaty, 2019.

А. А. Бакытжанова¹, А. Б. Шабденова², Г. Т. Алимбекова³

Проблема беременности среди несовершеннолетних девушек в Казахстане: результаты социологического исследования

¹Казахский национальный женский педагогический университет,
Республика Казахстан, Алматы;

²Казахский национальный университет имени Аль-Фараби,
Республика Казахстан, Алматы;

³Центр изучения общественного мнения,
Республика Казахстан, Алматы.

Материал поступил в редакцию 14.12.20.

А. А. Baqytzhanova¹, А. В. Shabdenova², G. T. Alimbekova³

Problem of pregnancy among young girls in Kazakhstan: results of sociological research

¹ Kazakh National Women's Teacher Training University,
Republic of Kazakhstan, Almaty;

²Al-Farabi Kazakh National University,
Republic of Kazakhstan, Almaty;

³Public Opinion Research Center (CIOM),

Republic of Kazakhstan, Almaty.
Material received on 14.12.20.

В данной статье представлены результаты социологического исследования репродуктивного здоровья, сексуальной активности и осведомленности о репродуктивном здоровье среди молодежи и подростков в возрасте 15-19 лет. В статье представлены теоретические работы исследователей в области социальных наук из США, Европы и России. Эмпирическую часть статьи представляют исследования, проведенные Центром Изучения Общественного Мнения (ЦИОМ) и Центром социальных и политических исследований «Стратегия» в 2018-2019 году. По данным опроса ЦИОМ, 294 девушек в возрасте 15-19 лет были в половых контактах, 49 из них были беременными, из них у 30 девушек беременность закончилась родами, 11 девочек сделали аборт и у восьми девушек случился выкидыш. В целом проведенные исследования показали, что проблема ранней беременности среди несовершеннолетних девушек – актуальная проблема, требующая дальнейшего тщательного изучения.

Ключевые слова: сексуальное и репродуктивное здоровье; ранняя беременность; половое развитие подростков; беременность девушек 15-19 лет; ИППП; ВИЧ.

This article presents the results of a sociological study of reproductive health, sexual activity and awareness of reproductive health among young people and adolescents aged 15-19 years. The article presents the theoretical work of social science researchers from the United States, Europe and Russia. The empirical part of the article is presented by studies carried out by the Center for Study of Public Opinion (CIOM) and the Center for Social and Political Research «Strategy» in 2018–2019. According to the CIOM survey, 294 girls aged 15-19 had sexual intercourse, 49 of them were pregnant, 30 of them ended up in childbirth, 11 girls had an abortion and eight girls had miscarriages. In general, the studies have shown that the problem of early pregnancy among underage girls is an urgent problem that requires further careful study.

Keywords: sexual and reproductive health; early pregnancy; sexual development of adolescents; pregnancy of girls 15-19 years old; STIs; HIV.

Теруге 14.12.2020 ж. жіберілді. Басуға 29.12.2020 ж. кол койылды.
Пішімі 70x100 $\frac{1}{16}$. Кітап-журнал қағазы.
Шартты баспа табағы 17,0.
Таралымы 300 дана. Бағасы келісім бойынша.
Компьютерде беттеген: З. С. Исакова
Корректор: А. Р. Омарова
Тапсырыс № 3719

Сдано в набор 14.12.2020 г. Подписано в печать 29.12.2020 г.
Формат 70x100 $\frac{1}{16}$. Бумага книжно-журнальная.
Усл.печ.л. 17,0. Тираж 300 экз. Цена договорная.
Компьютерная верстка: Исакова З. С.
Корректор: А. Р. Омарова
Заказ № 3719

«Toraighyrov University» баспасынан басылып шығарылған
«Торайғыров университет»
коммерциялық емес акционерлік қоғамы
140008, Павлодар қ., Ломов к., 64, 137 каб.

«Toraighyrov University» баспасы
«Торайғыров университет»
коммерциялық емес акционерлік қоғамы
140008, Павлодар қ., Ломов к., 64, 137 каб.
8 (7182) 67-36-69
e-mail: kereku@tou.edu.kz
www.vestnik.tou.edu.kz